

IV. MIT HOZTAK A SZÖVETKEZETEK A HOMORÓDMENTIEK SZÁMÁRA?

Száz évvel Jánosfalvi Sándor István és Orbán Balázs után, a néprajzi és történelmi változásokon kívül mi újat láthatunk az 1940-es években?

Jánosfalván a Hangya szövetkezet jövedelméből képződött az a tőke, amellyel 1937-ben megvásárolták a daróci szászoktól a Hanomag traktort és cséplőgépet, 100.000 lejért.¹⁴² A 102 házzal rendelkező falu lakosságának 99%-a tagja volt a Hangyának, s így a cséplőgépszövetkezetnek is. A tejszövetkezet jövedelméből építették a fogyasztási szövetkezetet a tejkezelőházat (tejcsarnokot) és gépszínt a gazdaköri gépek számára.¹⁴³ A Minerva Biztosító Társaság helyi fiókja — miként az 1944-es Hangya Naptár tudunkra adja — nemcsak az állat-, hanem az épületbiztosítást is megoldotta.

Városfalván, ahol a harmincas években gazdakör, fogyasztási, tej-, hitel- és gépszövetkezet, valamint A Gazdasági Munkások és Cselédek Országos Segélypénztára (1901) is működött, meglátszik a gazdaköri kezdeményezések nyoma a gazdasági épületeken. Szakszerűen épített istállók, betonba foglalt trágyatelepek, irányított gyümölcsfa-telepítés, a szentpálihoz hasonló legelőjavítás, az önálló kezdeményezés értékét jelző eredmények. Tejkezelő házat is vásárolnak (Balogh Zsigmond házat). Még emlékeznek arra, hogy az iskolások jutalmazására, a művelődési otthonra és sportfelszerelésekre költötték a szövetkezetek jövedelmének egy részét.¹⁴⁴

Szentpéteren felépítették a „bankházat” (hitelszövetkezet székhelyét). 1935-ben a gépszövetkezet megvásárolta a Hanomag benzines traktort és a cséplőgépet, összesen 270.000lejért, ami akkor 100 db (egy csorda) marha ára volt. Szinte mindenki legalább egy üzletrészt megvásárolt, de volt, aki kettőt, ötöt, sőt, harmincat-negyvenet is vettek azok, akik tehették. Felépítik a gépszínt.¹⁴⁵ A cséplés jövedelméből heremagfejtőt vásároltak, mert a vidéken fokozatosan rátértek a takarmánynövények termesztésére.¹⁴⁶ A heremag-felvásárlást kezdetben a székelydályai Szabados József református lelkész intézte. Jelentős jövedelmet biztosított a termelőknek a takarmány és a heremag értékesítése. A Gyarmathy-birtok eladó részét (50 ha) megvásárolják a szentpáliakkal közösen.

Szentpálon az életminőség javulása meglátszott a helybeliek öltözködésében is, a városi polgári divatirányokat kezdik másolni, vagy a módos szász viseletét (pl. priccses nadrág és bürgercsizma a férfiaknál, köntös és kosztüm valamint ipari textíliák háziszőttés helyett a nőknél). Lakodalmakon átveszik a polgári étrendet (lepény helyett sokféle

¹⁴² Adatközlő: Jobb Gyula (sz. 1914) Homoródjánosfalva, 65. sz.

¹⁴³ *Székelyföld írásban is képekben.* V. 275.; Cseke Péter tanító és Szabados József református lelkész címszavaknál.

¹⁴⁴ Adatközlő: Demeter Dénes (sz. 1906) Városfalva 54. sz.

¹⁴⁵ Adatközlők: Máthé Dénes (sz. 1919) Homoródszentpéter 37. sz.; Máthé Albert (sz. 1923) Homotódszentpéter 27. sz., segédgépész (cséplőgépetető), majd gépésze a szövetkezetnek.

¹⁴⁶ Adatközlő: Székely Jakab (sz. 1922) Homoródszentpéter 48. sz.

sütemény, pálinka helyett a bor lesz a fő ital, a régi tarhonyás és sóbafőtt helyett többfogásos, reggelbe nyúló vacsora). Tejpénzből, a heremag és az állatok piaci értékesítéséből a lakosság komoly pénzjöve-delemre tesz szert. Növekvőben a szövetkezeti tagok vásárlóereje, a fogyasztási szövetkezetben forgalmazott élelmiszereket is kezdik bizalommal vásárolni. Változatosabb és tartalmasabb lesz a táplálkozás. A kor civilizációs szintjét jelző ipari cikkek iránti igény is megnő. A magánépítkezésben megjelennek a kényelmes, előszobás, konyhás, hálószobás téglaházak, és a parasztbútor helyébe városi bútor kerül. Szentpálon és vidékén divatba jönnek a lagziszámba menő, nagy felhajtással járó névnapozások, a 15-30 komapáros keresztelők. Már többen megengedhetik maguknak, hogy a nyári munkaidények közti szünetekben, vagy a lerövidült munkaidény engedte szabadidőben kirándulni, üdülni és gyógykezelésre menjenek Homoródfürdőre, Kirujfűrdőre vagy a Hargitára.

A polgárosodás negatív vonása az urizálás. Az urak majmólása, sajnos, olyan jelenséget honosított meg, amely károsan hatott ki a népesedés alakulására: az egykézést. Már a kollektivizálás elkezdése előtt, a negyvenes évek végén és az ötvenes évek közepe táján megmutatkozott a csak egy gyermek vállalásának katasztrofális következménye: a kicsi falvak óvodái, iskolái veszélybe kerültek. Ehhez már csak a nagyipar elszívó hatása kellett, hogy a Homoródméntén felüsse fejét a fehér pestis: az elnéptelenedés. A tanulás és a taníttatás iránti igény új vonásokkal gazdagodik. Immár nem csak a papi, tanítói és ügyvédi foglalkozások vonzzák a módos gazdák gyermekeit. Sokan küldik gyermekeiket a Székelykeresztúri Unitárius Mezőgazdasági Iskolába, szakszerű gazdálkodást tanulni. 1931 őszén 34 elsőéves, 44 másodéves és 64 harmadéves tanuló jár ide a vidékről. 1935-ben 80 homoródménti diák tanul itt. Az iskola tanfolyamokat is szervezett, több mint 70 tanfolyam működött mintegy 8000 résztvevővel. A gépészet elsajátítására egyelőre nincs iskola, de a rokon (lakatos és fémipari) szakmák felé is tájékozódnak. Különösen népszerűek a negyvenes évek mezőgazdasági profilú, pl. a helyi ezüstkalászos gazdatanfolyamai. A gazdaköri tanfolyamok közül talán a faragászati tanfolyamoknak vették legnagyobb gyakorlati hasznát a gazdák. Megtanulhatták a gazdaságban használatos faeszközök elkészítésének technikáját. A téli holt szezonban, élve a szerzett tudással, kiegészíthették szerszámkészletüket. Az arra hajlamosabbak közül sokan ottonosak lettek a kerekes-, ács- és más fafeldolgozó mesterségekben, és keresetkiegészítő foglalkozásként gyakorolták ezeket. Példaértékű a háziipar-szinten felvirágzó recsenyédi méhkasfonás az első világháború táján. A **recsenyédiek** szívesen emlékeznek a tejszövetkezeti jövedelemosztalékban kapott kapáló- és kukoricavető gépekre, szakekékre és a többi, „ajándékba” kapott mezőgazdasági eszközre. A gazdakör gépszínjében vetőmag-szelektor (rosta), kukoricafejtőgép, fapermetezőgép, a méhészeknek pedig mézpergetőgép állott a rendelkezésükre.

Bágyban a jól működő gazdakör és az eredményes tej- és fogyasztási szövetkezet nyomában a géptársulat megalakítása is sikerrel járt. A harmincas évek felé mindenik szövetkezet haszonnal tevékenykedik. Külön színfoltot jelent a **bágyi csergét** (juhgyapjából és szarvasmarha szőréből készült, színes és lomos pokróc) termelő szövetkezet, amely egy kalap alatt anyagbeszerző-felvásárló és értékesítő szerepet is betöltött. Minden család, erejéhez mérten, részt vett e tevékenység valamelyik formájában, s így az Országos Központi Hitelszövetkezet támogatásával gyakorolt pokrócszövés komoly jövedelmet hozott a falunak.

Homoródszentmártonban is erőteljesen működik a harmincas években a hitel-, tej- és fogyasztási szövetkezet. Felépítik a Hangya új épületét és a tejátvevő házat. Központi fekvésű lévén, a község gyámolítja a környező kicsi falvakat: Lókodot, Kénost, bizonyos esetekben Bágyot, Gyepést és Abásfalvát. Keményfalva felé is kisugárzik segítő hatása. Szintén jelentős szerepet játszik a környéken elsőként megalakult hitelszövetkezete. Gazdaköre rangos előadókat hívott meg a helybeli gazdatanfolyamokra. Gépszövetkezete sikerrel működik, és akárcsak Szentpálon, a második világháború után itt is beindítják az olajprésüzemet. Emellett magángyapjufonoda és egy műmalom is elkezdheti hasznos tevékenységét.

A főbb társtulajdonosok (cséplőgép, malom, gyapjufonoda és olajprésüzemek tulajdonosai, vagy a több üzletrésszel rendelkező hitel- és fogyasztási szövetkezeti tagok) már nem a parasztság egyszínű világába tartoznak. Belőlük alakul ki majd az új falusi polgári réteg, a homoródszentmártoni falvak fokozatos elpolgárosodását bizonyító társadalmi erő. Az eddig egységes, szinte csak mezőgazdasági munkából élő parasztság rétegződik: megjelenik a szövetkezetek állandó alkalmazottjainak rétege, mint állandó fizetéses vagy idényfizetéses szövetkezeti boltkezelők, tejbegyűjtők, áruszállítók, raktárosok, pénztárosok, gépészek, segédgépészek, olajüjtői, gyapjufésülői, fonodai stb. munkások. A foglalkozási skála bővülése az itthonmaradás egyik lehetőségét és megvalósítási módját kínálja. Az üzletrésszel nem rendelkezők ugyan nem élvezik a rendes tagsággal járó kedvezményeket, de falubeliek lévén, számukra is előnyösebb helyben megvásárolni a létszükségleti cikkeket, illetve értékesíteni termékeiket, mint a 18-20 km-re lévő városban. Szintén a szövetkezeti hálózatnak köszönhető, hogy a cséplést idejében el tudták végeztetni. Így egyre kevesebben maradtak kívülállók, fokozatosan mind a helybeli szövetkezetek tagjai lettek.